

معضلات پژوهش در آموزش عالی / ۱۴

بحران اخلاق، سد راه پژوهش‌های کاربردی است

پژوهشگر پسادکتری دانشگاه تهران گفت: در حال حاضر مشکل اصلی در حوزه پژوهش، بحران اخلاق نسبت به انجام پژوهش‌های کاربردی و اثرگذار است.

به گزارش خبرنگار گروه دانشگاه ایسکانیوز، پژوهش در ایران با چالش‌ها و موانع بسیاری روبرو بوده و عوامل زیادی از جمله محدودیت منابع مالی و ضعف سیستم آموزشی در کاهش کیفیت پژوهش‌های دانشجویان و استادان بر آن تاثیرگذار است؛ اما نکته‌ای که در این بین مغفول مانده و توجه کمتر کارشناس و اهل فنی را به خود جلب کرده، تعهد اخلاقی است.

احد رضایان دارای مدرک دکتری آینده‌پژوهی و پژوهشگر پسادکتری دانشگاه تهران در گفت‌وگو با ایسکانیوز، تأکید کرد پژوهشگران باید با وجود شرایط دشوار اقتصادی نسبت به پژوهش‌های خود متعهد و مسئولیت‌پذیر باشند. ماحصل گفت‌وگو با احد رضایان درباره چالش‌های پژوهش را در ادامه می‌خوانید:

مهم‌ترین چالش پژوهشی و بزرگترین مانع بر سر راه پژوهشگران در ایران را چه می‌دانید؟

حدود یک سال است به‌عنوان دبیر دفتر ارتباط استانداری قم با دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی و پژوهش همکاری دارم و مسائلی را از نزدیک می‌بینم و لمس می‌کنم. به‌نظر می‌رسد مشکل اصلی و اساسی پژوهش به‌ویژه در شرایط خاص اجتماعی کشور، اخلاق است. فاصله و شکافی که از نظر تعهد اخلاقی استادان و پژوهشگران در جامعه علمی به‌وجود آمده، باعث شده سطح کیفی پژوهش کاهش پیدا کند و تعهد به انجام پژوهش باکیفیت نیز کم‌رنگ شود.

البته شرایط اقتصادی بر پژوهش تأثیر گذاشته است. شاید مهم‌ترین عامل اثرگذار بر انجام پروژه‌های پژوهشی، اخلاق و میزان تعهد اخلاقی باشد؛ اما اقتصاد نیز در این زمینه سهم بسیاری دارد. نمی‌توان صرفاً با تکیه بر بودجه اندک حوزه پژوهش یا درآمد کمی که پژوهشگران از محل پژوهش کسب می‌کنند، پژوهش‌های عمیقی انجام داد. البته همچنان اعتقاد دارم در حال حاضر مشکل اصلی در حوزه پژوهش، بحران اخلاق نسبت به انجام پژوهش‌های عمیق و اثرگذار است.

استادان از کمبود درآمد گلایه دارند و کاهش کیفیت پژوهش‌ها را ناشی از نبود تمرکز به‌دلیل ناامنی مالی می‌دانند. نظر شما در این باره چیست؟

من هم یک پژوهشگر هستم و ۹۰ درصد هزینه‌های زندگی‌ام از محل پژوهش تأمین می‌شود. معتقدم ناامنی مالی می‌تواند دلیل باشد؛ اما کافی نیست.

آیا با بودجه‌های فعلی می‌توان پژوهش‌های مفید و کاربردی انجام داد؟

پنج عامل اساسی بر حرکت به سمت پژوهش‌های کاربردی تأثیر دارد. قدم اول؛ پژوهش‌محور بار آوردن دانش‌آموزانی است که قرار است دانشجو شوند. البته در مدارس ما به‌ویژه مدارس غیرانتفاعی و استعدادهای درخشان، پویایی انجام شده که هرچند فراگیر نیست؛ اما کورسوی امیدی به‌شمار می‌رود. در این مدارس، دانش‌آموزان را از ابتدای امر، پژوهش‌محور و با تعهد اخلاقی و پژوهشی بار می‌آورند. آنها کارگاه و کلاس‌های آموزشی متفاوتی برگزار می‌کنند؛ اما متأسفانه در این حالت، عدالت آموزشی تحت‌الشعاع قرار می‌گیرد.

نکته دوم، اقتصادی است و به کم‌ارزشی فعالیت‌های پژوهشی در مقایسه با بسیاری از کارهای دیگر برمی‌گردد. موضوع مهم دیگر، ساختارهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی ماست، پژوهش در این ساختارها اهمیت زیادی ندارد. در مراکز تولیدی، کارخانه‌ها و سازمان‌های دیگر کشورهای دنیا (تحقیق و توسعه) یکی از مهم‌ترین قسمت‌هاست؛ اما این بخش در سازمان‌های ما بسیار لوکس به‌شمار می‌رود یا چندان جدی گرفته نمی‌شود. در حقیقت ساختارهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی ایران اصلاً با پژوهش‌محوری همخوانی ندارد.

اخیراً یکی از سازمان‌های بزرگ کشور، واحد تحقیق و توسعه خود را حذف کرده و مدیرعامل جدید مدعی شده در شرایط سخت اقتصادی، به این واحد نیازی نیست و صرفاً باید به کارهای اجرایی بپردازند. همچنین در یکی از شرکت‌های خودروسازی، واحد تحقیق و توسعه به‌شدت تضعیف شده است.

باید تصویر مثبتی از پژوهش ارائه دهیم. ذهنیت کنونی از پژوهش با توجه به بنگاه‌های پایان‌نامه‌نویسی و مدرک‌گرایی جامعه، مخدوش است، حتی مفهومی استعاری در سازمان‌ها به‌وجود آمده که به پژوهش‌های کتابخانه‌ای شهرت دارد و کنایه از پژوهش‌هایی است که در کتابخانه‌ها خاک می‌خورد.

نکته بعدی، تعهد اخلاقی پژوهشگران است؛ آنها با وجود وضعیت بد اقتصادی باید به انجام پژوهش باکیفیت بپردازند. تجربه پژوهش‌های بسیاری را دارم و تیم‌های پژوهشی زیادی زیر نظرم فعالیت کرده‌اند، اخیراً در ۳۰ دانشگاه قم به‌صورت مرتب حوزه‌ها و اولویت‌های پژوهشی را رصد می‌کنم و می‌بینم که می‌توان فعالیت درست، عمیق و ارزشمند انجام داد.

البته باید شرط حداقلی تعهد اخلاقی استاد و دانشجو را داشته باشیم و آنها متعهد باشند حتی در شرایط بد اقتصادی و با فرض آسیب‌دیدگی از صرف زمان زیاد برای پژوهش، بازهم فعالیت پژوهشی انجام دهند؛ اما متأسفانه ترجیح می‌دهند این اقدام را انجام ندهند؛ بنابراین پژوهش‌ها بسیار سطحی شده و حتی پژوهش‌های خودمان در امان نمانده است. همان‌طور که گفتیم تعهد اخلاقی، بحران اصلی جامعه ما در حوزه پژوهش محسوب می‌شود.

نبود ارتباط بین مسائل واقعی جامعه و دانشگاه، پنجمین عاملی است که اجازه نمی‌دهد پژوهش‌های کاربردی، عمیق و کارآمد داشته باشیم. سازمان‌ها و مراکز تولیدی، دیوارهایی دور خود کشیده‌اند و به‌راحتی نمی‌توانند با دانشگاه ارتباط بگیرند. در واقع صنعت و دانشگاه، جامعه و دانشگاه، سازمان و دانشگاه ارتباط مؤثری با یکدیگر ندارند.

مدت‌هاست صحبت از آمایش آموزش عالی در کشور مطرح می‌شود تا هر کدام از دانشگاه‌ها با مأموریتی مشخص بر حل مسائل جامعه تمرکز کنند. چرا این برنامه به‌طور کامل اجرایی نمی‌شود؟

مأموریت‌محور کردن دانشگاه‌ها، امری زمان‌بر است. اقدامی که در وهله نخست می‌توانیم در حوزه پژوهش انجام دهیم که هم هزینه کمی دارد و هم جامعه شدیداً به آن نیازمند است، تأکید بر فعالیتی فرهنگی-اجتماعی بوده تا تعهد اخلاقی دانشجویان، استادان و جامعه نسبت به پژوهش تقویت شود.

باید تصویر مثبتی از پژوهش ارائه دهیم. ذهنیت کنونی از پژوهش با توجه به بنگاه‌های پایان‌نامه‌نویسی و مدرک‌گرایی جامعه، مخدوش است، حتی مفهومی استعاری در سازمان‌ها به‌وجود آمده که به پژوهش‌های کتابخانه‌ای شهرت دارد و کنایه از پژوهش‌هایی است که در کتابخانه‌ها خاک می‌خورد. به هر سازمانی مراجعه می‌کنیم، پیش از هر صحبتی می‌گویند: پژوهشی می‌خواهیم که روی طاقچه نگذاریم. اما با این وجود اگر بهترین پژوهش‌ها را انجام دهیم، در حال حاضر به‌سختی نتیجه می‌دهد؛ چون تصویر ذهنی از پژوهش، منفی است و ابتدا باید این تصویر اصلاح شود.

فرهنگ تعهد اخلاقی نسبت به پژوهش عمیق و کاربردی باید در دانشجو و استاد ایجاد شود. باید به استاد یاد بدهیم حتی اگر در شرایط سخت اقتصادی قرار گرفت، نگاهی آینده‌نگرانه داشته باشد. یکی از رسالت‌های اصلی دانشگاه، اخلاق‌مدار کردن انسان است تا بتواند فارغ از جانبداری‌های ذهنی قضاوت کند. باید بتوانیم دانشجویان و استادان را قانع کنیم که حتی در وضعیت دشوار فعلی نسبت به پژوهشی که انجام می‌دهند، متعهد و مسئولیت‌پذیر باشند.

خلاً سیستمی جامع برای پایش پایان‌نامه‌های مقطع کارشناسی ارشد و رساله‌های دکتری احساس می‌شود؛ سیستمی که تولیدات علمی دانشجویان را با خروجی‌های مؤثر و کاربردی برای رفع نیازهای جامعه همراه کند. برای تحقق این هدف چه راهکاری باید اندیشید؟

در استانداردی قم، شعاری با مضمون هر دانشگاه، یک مسئله مطرح شده است. البته پیش‌تر شعار هر استاد، یک مسئله را پیشنهاد دادند؛ اما شکل کار بسیار کوچک بود. اکنون قرار است هر دانشگاه، یک مسئله در سطح استان مطرح کند و تمام سازمان‌ها بسیج شوند تا آن مسئله را با پژوهش‌های کاربردی، حل کنند.

مسئله‌محور کردن پژوهش و پژوهش‌محور کردن مسائل، شعاری است که مطرح شده و به‌عنوان چشم‌انداز و سخن راهبردی خوب است؛ اما اگر بخواهیم در کف جامعه اثرگذار باشیم؛ گام نخست، بازسازی تصویر ذهنی سازمان‌ها و جامعه نسبت به پژوهش است.

گام دوم، تقویت تعهد اخلاقی نسبت به پژوهش خواهد بود. گام سوم برای اصلاح شرایط پژوهش در جامعه نیز این است که فساد کمرشکن در حوزه پژوهش ریشه‌کن شود. متأسفانه می‌شنویم بخشی از پول‌شویی‌ها در قالب پروژه‌های پژوهشی انجام می‌شود. افرادی پژوهشی‌هایی را تعریف کرده و بودجه‌های میلیاردی دریافت کرده‌اند؛ اما گزارشی آماده تحویل داده‌اند. باید ساختارهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی را نسبت به پژوهش، باورمند کنیم و مقابل فساد بایستیم.

گام نهمی، تغییر و تحولات ساختاری است که در ایران به‌سختی جواب می‌دهد. اخیراً روی آیین‌نامه ارتقای اساتید به‌عنوان موتور محرک و پیشران استادان و دانشجویان، فعالیت پژوهشی انجام داده‌ایم تا بتوانیم پژوهش را به مسیر اصلی برگردانیم و از قالب و مقالات علمی-پژوهشی خارج کنیم.

سالانه یک میلیون پایان‌نامه و ده‌ها هزار مقاله علمی و پژوهشی نوشته می‌شود؛ پس باید روی آیین‌نامه ارتقای اساتید و همچنین سیستم تشویق دانشجویان تحصیلات تکمیلی کار کرد. در عین حال پژوهش باید از دوران مدرسه به بخشی از ارزشیابی دانش‌آموزان تبدیل شود؛

اقداماتی که می‌تواند حوزه پژوهش را تقویت کند.

انتهای پیام/